

СИНИША ДИЛПАРИЋ

ВИШЊА, РОДОНАЧЕЛНИК ДИНАСТИЈЕ ОБРЕНОВИЋ

СИНИША ДИЛПАРИЋ
YU 32000 Чачак
Бељинска 6

УДК 347.115

Дуго је династија Обреновић владала Србијом, па је и разумљиво што се велики број истраживача занимао знаменитијим личностима тога рода. Откриване су појединости из њиховог живота, разјашњавани поједини поступци.

Нема озбиљније студије о прошлости државе Србије и српског народа, а да се у њој не помињу Обреновићи. Ипак, ни из далска још нису разјашњене улоге сваког истакнутог Обреновића у историји Србије. И због тога, наша је жеља да, у овом раду, укажемо на неке појединости о животу две готово занемарене личности — Обрену Мартиновићу и његовој супрузи Вишњи.

О ове две личности мало је писано, чак и у периодичним публикацијама. Ни једна енциклопедија, објављена у последњих педесет година, нема одредница из којих би читалац могао да добије најосновнија обавештења о родоначелницима једне од најзначајнијих династија у Срба. Ни о Вишњи, ни о њеном мужу, по чијем је име-

ну добила презиме династија која је, с прекидом од непуне две деценије, била владајућа у Србији.

„Преглед радова из политичке и културне националне историје објављених у југословенским публикацијама од првих почетака до 1945“ пружа могућност да се сазнају радови о Александру, Анки, Драги, Јеврему, Јовану, Јулији, Љубици, Марији, Михаилу, Милану (унуку Јевремовом), Милошу, Милошу (сину Јевремовом), Наталији, Петрији и Томанији.¹ На први поглед, учини се да су поменути сви Обреновићи. А, уствари, нема помена о више Обреновића, и то баш оних личности за које би се могло рећи да им је припадало право да носе породично име Обреновић. Набројани су присвојили право да се презивају као и шесторо изостављених, иначе најближих сродника Обрена Мартиновића из Бруснице. Сасвим свесно настојећи да за себе присвоји добар глас правих Обренових потомака, млађа али владајућа грана ове фамилије засенила је своје рођаке по мајци, па и саму мајку.

Заборављени су, иначе: Обрен Мартиновић, његова супруга Вишња, синови им Јаков и Милан, снахе Ђурђија и Стоја и Миланов син Христивоје. Настојање аутора овог рада да сазна да ли су Јаков и Ђурђија имали порода и да ли су Милан и Стоја, сем сина Христивоја, имали још деце, нису, до данас, уродила плодом. Има озбиљних разлога да се закључи да је Христивоје имао сестру, али та чињеница мора, засад, да остане без ближих одређења. Деца Обренова и Вишњина заслужују посебна проучавања, много опширније радове. Ваља се надати да има оних који ће истражити живот и рад једног од најистакнутијих вођа српске националне револуције — Милана, у народу познатог под именом Господар Милан или Војвода Милан, који је, и својим ауторитетом, уздигао свог брата по мајци — Милоша Обреновића.

Ми, овом приликом, говоримо о Обрену и Вишњи. Покушаћемо да отклонимо неке непрецизности (или прећуткивања) из њихових живота. Они, иначе, нису у историји сасвим заборављени. Уосталом, то и није било могуће, јер су по Обрену потомци постали Обреновићи, а Вишња је мајка кнеза Милоша (па је помињана увек када се писало о њеном сину).

У селу Брусници, с леве стране реке Деспотовице, од старина је живела породица Мартиновић. Преци су им вероватно досељени из Црне Горе или Херцеговине. На гробљу у Брусници нађен је споменик Ђурђији, супрузи Јакова, сина Обреновог. Умрла је 1847. у

80. години. Из овог податка може се закључити да су Мартиновићи живели у Брусници и пре средине XVIII века.²

Не знамо када је рођен и када је умро Обрен Мартиновић. Поред цркве у селу Савинцу налази се мраморна плоча са урезаним натписом: „Овде почивају кости раба Божија Обрена Мартиновића. Рођен бист и престаи се в Бруснице. Јегоже син бје Господар Милан.“³

Смаграмо да се, са сигурношћу, може тврдити да је Обрен умро пре 1780. године. По опште прихваћеном податку да је кнез Милош рођен 1780, године, искључује се у то време живот Обренов.

Наша историографија помиње Обрена Мартиновића, али различито приказује једну важну појединост живота те породице.

Наиме, Вук Караџић каже да су после Обренове смрти његови синови „Милан и Јаков оставши ситни и у сиромаштву“ живели у бедн.⁴ Константин Н. Ненадовић се саглашава са Вуком: „Отац Миланов Обрен био је здраво сиромашног стања човек, који је једино од своји руку надницом земљу обрађујући живео, и себе са својом женом децу издржавао“.⁵ Др Живота Марковић наводи да је „Вишња превела троје деце из првог брака“ после удаје за Теодора Михаиловића у Средњу Добрињу.⁶

Ди Вук Караџић, ни Константин Ненадовић, не наводе изворе сазнања о имовном стању Мартиновића. Јасно је да они пишу на основу казивања других људи. Међутим, чини се да та сведочења нису истинита.

Супротан закључак произилази из чињенице да је Милан, млађи син Обренов и Вишњин, пре 1804. године био познат, уважаван и утицајан човек. Врло је убедљиво сведочење Петра Јокића о сусрету Карађорђа и Милана почетком устанка и пре освајања Рудника. Милан и Карађорђе су се познавали од раније, па је Милан, одлучивши се да приђе устаницима, довео са собом значајну групу бораца.⁷

У Топчидеру 15/27. маја 1804. године Милан је потписао писмо земунским трговцима с молбом за зајам, нужан устаницима.⁸

Сасвим друкчије од Вука Караџића и Константина Н. Ненадовића, а на основу казивања Вишњиних рођака, описује имовно стање Обреново Владимир Тошић, земљорадник из Мрчајеваца, у свом делу „Мрчајевци и околина“. Народно предање забележено је овако: „Обрен је био имућан човек и још уз то сточни трговац бавио се трговином стоке.“⁹

Није Милан Обреновић могао из крајње беде за кратко време после очеве смрти, па до почетка устанка, изаћи на добар глас и постати познати трговац и старешина у рудничком крају. Биће да је наставио успешно пословање свога оца, па ваља прихватити народно предање забележено у завичају Мартиновића, а не причу записану у Бечу и Будиму. Без обзира на чињеницу да је предање у завичају записано после дужег времена, оно је убедљивије од старе приче настале у доба династичких сукоба. То што предање записује и нама предаје пољопривредник заљубљен у свој родни крај, само поткрепљује основаност закључка да је Обрен Мартиновић из Бруснице био имућан човек и трговац стоком.

О пореклу своје мајке књаз Милош се није изјашњавао. Ни Вук Караџић ни Константин Н. Ненадовић не кажу о томе ништа. Међутим, др Владимир Стојанчевић каже да је „мајка Милошева родом из Горње Трепче од фамилије Гојковића“.¹⁰ Ово прихвата др Живота Марковић мада се не позива на изворе.¹¹

Супротно тврде двојица истраживача и казује народно предање. Радомир Илић наводи да „у самим Гојковићима нико не казује да је баба Вишња из њихове фамилије“.¹² Радојко Николић је пронашао и описао споменик ујака бабе Вишње, на коме пише: „Димитрије Урошевић ујак господара Милана престаи се Н 1821 Н децемврија 26“.¹³

Не може бити сумње да је Димитрије Урошевић брат Миланове мајке. Чак и уколико се претпостави да се мајка „баба Вишње“ удавала два пута, не може се искључити порекло Вишњине мајке — од Урошевића по мушкој линији.

Релативно је лако објаснити чињеницу зашто је у Брусници подигнут споменик Димитрију Урошевићу. Нема сумње да је у том селу умро и сахрањен, а то би требало да значи да је тамо и живео ујак „господара Милана“, па се поставља питање, зашто?

Милан је умро у Букурешту 16. децембра 1810. Стоја му је умрла 1813, а син Хрививоје се од пропасти устанка 1813. године налазио у Русији. У Брусници је остала њихова непокретна имовина. Миланов старији брат Јаков умро је 1811. године, па, пошто је Вишња напустила Брусницу, имање је остало без мушке радне снаге. Произилази да је Димитрије био најближи рођак, позван да пружи нужну помоћ и заштити децу умрлих сестрића. Смрт га је у Брусници затекла, а на споменику је уписан сестрић Милан, а не Милош, јер то није било имање Милошевог оца, па је споменик знак

и сведок имања правих Обреновића—Јакова и Милана, као и њихових потомака. Допустива је претпоставка да су у то време на имању живела деца Јаковљева и још неко дете Миланово (што захтева дубља истраживања).

Најзад, Владимир Тошић записује казивање Војина Јевтовића из Доње Трепче, који потврђује порекло Вишњино — из фамилије Урошевић, удате за Обрена Мартиновића, па, после његове смрти, за Теодора Михаиловића.

Произилази да се више не би требало колебати о пореклу родоначелнице династије Обреновић.

Мора се изнаћи прави одговор и на питање: зашто је на споменику Димитрија Урошевића поменут Милан, а не Милош, који је неприкосновени господар Србије у време подизања споменика а такође је сестрић покојника?

Већ је истакнуто да је Јаков умро 1811,¹⁴ а супруга му Ђурђија тек 1847. године (што значи да је надживела мужевог ујака). Ђурђија није имала разлога да много уважава своју свекрву и њеног сина из ванбрачне везе, па макар он био на највишој власти. Текст на споменику је истовремено и пркос моћном Милошу, а и знак да је гроб на имању првог Обреновића, уваженог господара и војводе Милана.

У историографији постоји озбиљна противуречност о разлозима Вишњиног напуштања имања Обреновића у Брусници. Неспорно је да се то догодило после Обренове смрти.

Констатин Н. Ненадовић каже: „Кад Обрен умре и жена његова Вишња потегне, те се у село Добрињу у срезу Пожешком округа Ужичког, за неког Тешу Михаиловића сиромашног стања уда, а Милана, Јакова и Стану ситну сирочад остави“.¹⁵

Владимир Тошић записује шта се збило после Обренове смрти: „Вишња остане млада удовица . . . ступи са слугом Теодором у интимне односе, и стога зађе Милошем. Кад то сазнају Обренова браћа (а Вишњини девери), викну те истерају Теодора и Вишњу с њим, који оду у Средњу Добрињу“.¹⁶ И овде не треба сумњати у казивања родбине пореклом из Вишњиног рода о односима у кући Мартиновића после смрти Обренове. Ово утолико више што та казивања поткрепљују докази у које нема сумње.

Родоначелница династије Обреновића је дуго живела.¹⁷ Имала је богат живот и поред тешкоћа после смрти првог мужа до повратка у кућу Мартиновића после смрти синова из првог брака. Њена деца су били најистакнутији људи Србије и српског народа дуже од пе-

десет година, а њихови потомци све до 1903. Дакле, укупно скоро 100 година. До краја живота књаз Милош је поштовао мајку и њено име трајно обележио, не само на споменику, већ и на конаку код цркве у Враћевшници.

Ваљало би закључити да у српском роду после косовске трагедије нема тако истакнуте жене као што је била Вишња, рођена Урошевић, удата Мартиновић, па Михаиловић. Њен живот и значај за нашу историју очекују романописца, режисера и глумицу да дочара „баба Вишњу“ — девојку, младу мајку и удовицу, скромну жену и старицу предану молитвама и размишљању.

НАПОМЕНЕ

1. Библиографија расправа и чланака Лексикографског завода IV/2; Загреб, 1964, стр. 556.
2. Тамо се и данас налази.
3. М. Б. Милићевић, „Поменик“, стр. 466.
4. Вук Карашић, „Историски списи“, I, стр. 44.
5. „Живот и дела Караборба и његових војвода и јунака“, II, Београд, 1971, стр. 240.
6. Др Живота Марковић, „Милош Обреновић, први књаз српски“, Ужиче, 1991, стр. 21.
7. „Казивања о Српском устанку 1804“, СКЗ, 1980, стр. 186.
8. Документа, „Караборбе“, I, стр. 33.
9. „Мрчајевци и околина“, Мрчајевци, 1978, стр. 358.
10. „Милош Обреновић и његово доба“, Београд, 1966.
11. Као 6.
12. „О Љубићким селима“, Радомира Илића.
13. Као 2.
14. Као 3.
15. Као под 5, стр. 241.
16. Као 9.
17. Вишња је умрла 1819. године — по др Животи Марковићу, као под 6, стр. 24, напомена 69.